

Вершники (стисло)

Юрій Яновський

Новела "Подвійне коло"

У кривавому бою під Компаніївкою у серпні 1919 року зішлись брати Половці. Загоном добровольчої армії генерала Денікіна командував Андрій Половець. Купу кінного козацтва головного отамана Петлюри вів Оверко Половець. Налетіли вояки Оверка, як чорний вихор. Чулися неймовірні брязкіт шабель, тупіт коней, крики, зойки, тріщання кісток лилася кров. Пощади не було нікому. Поранений Андрій опинився в полоні у брата. Оверко запитав у нього, що йому згадується. Той відповів батьковими словами: "Тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду". Оверко з погордою сказав: "Рід — це основа, а найперше — держава, а коли ти на державу важиш, тоді хай рід плаче, тоді брат брата зарубає". І вбив брата, не слухаючи ні його благань, ні проклять.

А десь далеко в степу, біля моря, стоїть старий Половець і згадує синів. Не знає, що один уже вбитий, а в смертельному двобої зішлись Оверко та махновець Панас із наймолодшим братом Сашком — перемагає Панас. Він зупиняє чотирнадцятирічного Сашка, який хотів добити пораненого Оверка. Оверко нагадує братам слова батька про рід і про згоду, але Панас міркує по-іншому: "Рід у державу вростає, в закон та обмеження, а ми анархію несе́м на плечах, нащо нам рід, коли не треба держави, не треба родини, а вільне співжиття!" Оверко прокляв Панаса, але той не зглянувся. Тільки яму братам викопай. Дощ плакав над тим усім, бо не було в людей ні сліз, ні милосердя. Аж ось десь узявся загін інтернаціонального полку на чолі з червоногвардійцем Іваном. Він чекав у ліску, чим закінчиться битва братів. І вже перед Іваном стоять полонені Панас та Сашко, і говорить він їм, що "скрізь по степах судяться зараз дві правди: правда багатих і правда бідних". Він славить Радянську владу й Червону Армію, вважаючи, що правда на його боці. Панас не чекав собі милості. Згадав дитячі роки на шаланді, нічні влови, запах матиної одежі, неосяжний морський простір. Згадав і батькові слива про згоду, та марно. "От бачиш сам, що рід розпадається, а клас стоїть, і весь світ за нас, і Карл Маркс", — підсумував Іван. Панас вихопив браунінг і вистрілив у себе. Комісар загону Герт сказав, що брати, хоч і одного роду, та не одного класу.

Новела "Дитинство"

Данилка (Данила Чабана, майбутнього комісара, а потім письменника) виховував степ, красу якого він розумів своїм малим серцем. "Комусь, не степникові, не зрозуміло, як живуть люди на голій, порожній рівнині, а малий Данилко виходив крадькома з хати, покинувши сестру, коло якої був за няньку, степ простилася перед ним, як чарівна долина, на якій пахне трава, пахнуть квіти, навіть сонце пахне, як жовтий віск".

Хлопчик знав усе їстівне зілля, яке можна знайти в степу, і те отруйне, яке не

можна було їсти.

Його прадід знав усі степові таємниці, він здавався "господарем степових звичаїв": знав безліч прикмет про вітер і сонце, трави і квіти, шанував старовинні народні звичаї.

Коли свистів байбак — починалася весна. На Сорок Святих мати пекла жайворонків, і діти бігали з ними по селу, закликаючи весну.

Одного разу Данилко пішов із прадідом у степ, далеко, аж до моря. Йшли, милуючись квітами й травами, слухаючи пісню жайворонка. Раптом прадід Данило впав і більше не підвівся, передавши естафету життя малому правнукові.

Новела "Шаланда в морі"

"Трамонтан (вітер) дмухав з берега, був місяць січень чи лютий, оре замерзло на сотню метрів, на морі розходились хвилі, на обрії вони були гарні з білими гривами, добігали до берега напроти вітру, вітер збивав з них білі шапки..." Насувався шторм. А на березі стояла стара Половчиха, "одежа на ній віялась, мов на кам'яній, вона була висока та сувора, як у пісні". Вона вирядила у море свого чоловіка Мусія і тепер виглядала його, а серце її калатало так, що ладне було вискочити з грудей. Море зажерливо ревло, схопивши її чоловіка, і вона подумки благала: "Ой подми, вітре — трамонтане, оджени в море негоду та оджени й тумани, а я стоятиму тут самотня до краю, хоч би з мене дерево стало, то я б усіма вітами над морем махала й листям би шуміла".

Здавалося, цілі віки минули, поки з'являлася шаланда в морі. Часом вона надовго ховалася за водяними горбами, потім з'являлася й знову пірнала, як у безодню. У шаланді був Мусій Половець з якимсь чоловіком. Вони з усіх сил добивалися до берега. Зібралася вся артіль, із селища прибігли діти. Хвилювалися, переживали, та нічим не могли допомогти у таку негоду. Нарешті шаланда наблизилася. Половчиха побачила, як зламалося весло і як човен перекинуло хвилею. На поверхні моря з'явилася лише одна голова. Шаланда бовталася догори кілем, а хтось плив наввимашки до берега крижаним морем. На допомогу йому кинулися рибалки. І от на берег нарешті вибралися стомлені люди, а серед них — чужий чоловік, що був на шаланді разом із Мусієм. Половчиха впізнала Чубенка. "Товариші, — сказав Чубенко через силу, — я плачу за героєм революції, що визволив мене з французької плавучої тюрми". І всі пішли від моря. Лише стара Половчиха залишилася стояти на березі. Душа її скам'яніла. Там загинув її чоловік. Думки жінки поринули у ті далекі щасливі роки, коли вони побралися, коли народилися їхні сини. Сини. Кожен із них був їй рідним і згадувався чимось своїм. Тільки давно мати нічого про них не чула. Один "Іван працює на заводі і робить революцію..." А інші? Що сталося з ними, чи живі?

Самотньо стоїть жінка наодинці зі своїми думами, своїм горем. Ти ось їй здається, що шаланда ніби наблизилася до берега. Стара рибачка зміркувала, що треба б почекати, може, шаланду приб'є до берега і можна буде її витягти. Без човна риби не наловиш. Половчиха спустилася до моря, по коліна зайшла у воду й тоді побачила за шаландою якесь чорне лахміття. "Ну що ж, — подумала вона, — буде хоч над чим потужити". Не кожній дружині рибалки випадало таке. Гинули чоловіки у морі

безповоротно. Та нараз почула голос, стомлений голос свого чоловіка... Мусій розповів їй, як хотів урятувати артільне добро — шаланду, тому й сховався під кілем, щоб Чубенко плив до берега сам. А той усе пірнав та гукав, а потім і справді поплив до берега. Вони удвох із дружиною витягай під крижаним вітром шаланду, як робили це усе життя. Берег був порожній. "І подружжя Половців пішло до домівки. Вони йшли, преніжно обнявшись, їм у вічі дмухав трамонтан, позаду калатало море, вони йшли впевнено і дружно, як ходили ціле життя". Хай там хто що говорять про "дві правди", у них вона одна на двох, бо вони — родина.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Роман Ю. Яновського "Вершники" складається з новел — цілком закінчених творів, які об'єднують герої, а деякі ще й теми. Історично правдиво автор зображує всю жорстокість, відворотність війни взагалі, і громадянської зокрема. Загальнолюдські цінності протиставляються в романі класовим, через які розпадаються роди, брат іде на брата, і це є величезною трагедією українського народу. Ідеї нетлінної цінності національних основ буття, спадковості поколінь, духовної пам'яті, подружньої вірності знайшли своє яскраве втілення у новелах "Дитинство" та "Шаланда в морі".